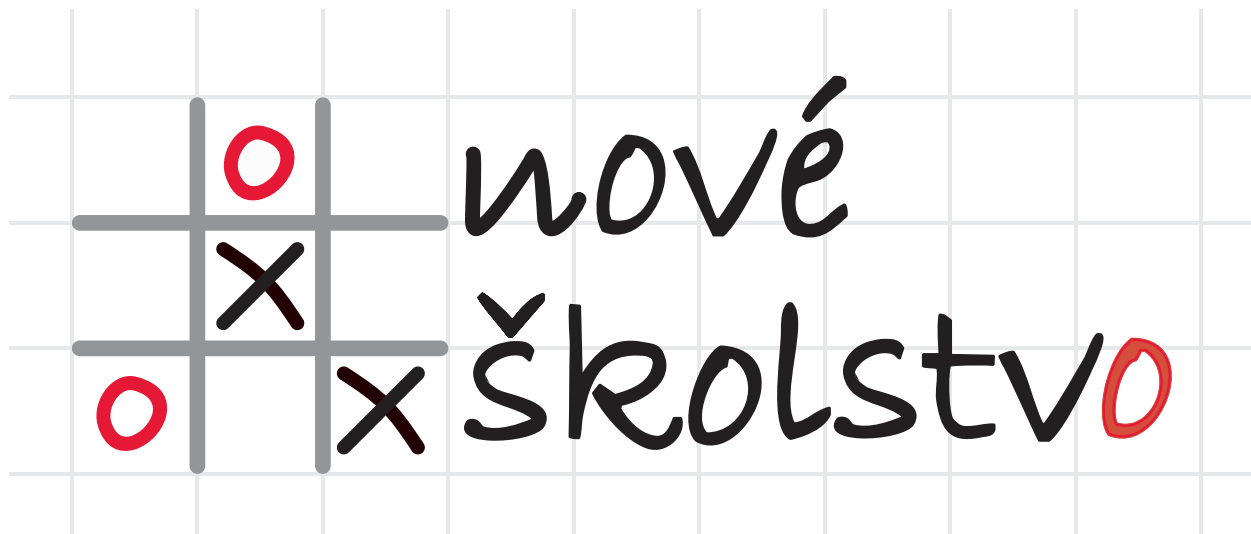

Zuzana Humajová

Stratégia očakávaných zmien na slovenských základných a stredných školách

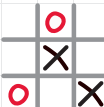

KONZERVATÍVNY
INŠTITÚT
M. R. ŠTEFÁNKA
M. R. STEFANIK
CONSERVATIVE
INSTITUTE

Pretože si čoraz viac uvedomujeme potrebu kvalitatívnej zmeny školského prostredia a zároveň so sklamaním hodnotíme doteraz uskutočnené kroky, ktoré by mali k tejto zmene viesť, pretože sme presvedčení, že naše školy dokážu zmodernizovať iba razantné systémové zmeny, nie kozmetické úpravy a zároveň sa domnievame, že na zmenu je najvyšší čas, ponúkame v rámci verejnej diskusie o reforme vzdelávania stratégiu potrebných zmien.

Vzdelanie považujeme za hodnotu, ktorá má byť vysoko cenená a pestovaná, za základný predpoklad úspešného života jednotlivca, za pevný fundament prosperity spoločnosti a za nenahraditeľné ohnivko v reťazi kultúrnej pamäti.

Školu považujeme za výnimočné miesto, kde sa naprieč generáciami uskutočňuje proces vzdelávania, prenos tradícií a kultúrneho bohatstva, kde sa nadobúda pocit hrdosti na svoju krajinu, kde sa formuje vedomie spolupatričnosti s ostatnými, blízkymi i cudzími, kde sa učí úcte k minulosti, porozumeniu prítomnosti a odvahe prijať výzvy budúcnosti.

nové
školstvo

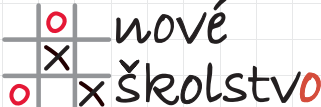
Uvedomujeme si, že vzdelávanie na základných a stredných školách nemožno zmeniť jednotlivými, čiastkovými opatreniami, ale len zásadnou a dôslednou reformou vzdelávania, ktorá má komplexnú podobu a dlhodobú povahu. Je nevyhnutné rozdeliť ju do radu následných a na seba nadväzujúcich krokov. Bez ich postupnosti a kontinuity nemožno zabezpečiť plynulosť priebehu reformy a efektívne dosiahnutie jej cieľov.

Reforma vzdelávania vyžaduje rad súbežných činností, bez ktorých nemožno zabezpečiť jej realizáciu. Znamená to nevyhnutnosť prijať zároveň, v tom istom čase novú legislatívu, zavádzajúcu nové mechanizmy do systému škôl a školských zariadení, rozsiahlo a diskurzívnym spôsobom informovať verejnosť o zámeroch, cieľoch a jednotlivých krokoch reformy a o postupe pri ich dosahovaní, zrušiť monopol priamo riadených organizácií ministerstva školstva na vydávanie záväzných učebných osnov a učebníc, na zabezpečovanie ďalšieho vzdelávania učiteľov a na hodnotenie kvality škôl, umožniť školám samostatnú tvorbu vlastných vzdelávacích programov a vytvoriť zákonné podmienky pre nahradenie povinnej školskej dochádzky povinným vzdelávaním.

Vedení snahou skvalitniť vzdelávanie na základných a stredných školách preto navrhujeme v slovenskom vzdelávacom systéme prioritne zmeniť:

1. **princípy školského systému**
2. **vzdelávacie ciele**
3. **obsah vzdelávania**
4. **mechanizmus kontroly a hodnotenia kvality škôl**
5. **status učiteľa**
6. **systém priamo riadených organizácií**
7. **školskú legislatívu**

Zároveň upozorňujeme, že v súlade s týmito zásadnými zmenami je nevyhnutné vytvoriť ďalšie podporné mechanizmy pre úspešnú realizáciu reformy v školskej praxi.

nové
školstvo

1. Zmena princípov školského systému

Nasledovné princípy považujeme za základný predpoklad efektívneho fungovania školského systému a tým aj zvýšenia kvality vo vzdelávaní:

- ✘ sloboda
- ✘ subsidiarita
- ✘ participácia
- ✘ konkurencia

Na základe týchto princípov je možné nastaviť vnútorné prostredie školského systému tak, aby sa podarilo:

- otvoriť ho novým impulzom, ktoré prinesú novú kvalitu,
- posilniť v ňom postavenie školy ako slobodnej vzdelávacej inštitúcie,
- sprehľadniť ho tak, aby kvalitné školy vynikli a priemerné boli motivované k vyššiemu výkonu,
- podporovať pestrosť a konkurenciu v školskom prostredí,
- vytvoriť nové mechanizmy hodnotenia a rozvoja kvality.

Za hlavnú prioritu preto považujeme:

- nahradiť direktívne riadenie procesu vzdelávania ministerstvom školstva novými mechanizmami, posilňujúcimi subsidiárnu zodpovednosť,
- garantovať školám (zriaďovateľom, riaditeľom, učiteľom, rodičom i žiakom) väčšie kompetencie v oblasti koncipovania, realizácie, kontroly a vyhodnocovania procesu vzdelávania,
- nanovo vymedziť práva, povinnosti a limity štátu pri zabezpečovaní povinného vzdelávania.

nové
školsťvo

2. Zmena vzdelávacích cieľov

Za všeobecné vzdelávacie ciele, ktoré by mal proces vzdelávania naplňať, považujeme:

- ✘ **rozvíjanie potenciálu mladého človeka**
- ✘ **osvojenie si základných vedomostí a získanie poznávacích a sociálnych spôsobilostí, potrebných pre zodpovedný osobný a občiansky život v slobodnej spoločnosti a pre výkon povolania**
- ✘ **osvojenie si kultúrneho dedičstva spoločnosti a spoločenských hodnôt, pochopenie a uplatňovanie zásad demokracie a právneho štátu a základných ľudských práv a slobôd**
- ✘ **príprava na ďalšie a samostatné vzdelávanie v rámci celoživotného procesu vzdelávania**

Formuláciu nových všeobecných cieľov považujeme za základné východisko pre vytýčenie smeru, ktorým sa má očakávaná reforma obsahu vzdelávania uberať. Až po zedefinovaní všeobecných cieľov je možné:

- **definovať vzdelávacie ciele a vzdelávacie štandardy pre jednotlivé úrovne vzdelávacieho procesu (vzdelávacie odbory a stupne vzdelania),**
- **konkretizovať všeobecné vzdelávacie ciele a štandardy vo vzdelávacej praxi na úrovni škôl (v školských vzdelávacích programoch).**

Domnievame sa, že prijatie navrhovaných vzdelávacích cieľov umožní klásť vo vzdelávaní väčší dôraz nielen na rozvoj praktických zručností, ale aj na podporu kritického myslenia, samostatného úsudku a zodpovednosti žiakov za vlastný úspech. Predpokladáme, že vzdelávanie, orientované na nové vzdelávacie ciele vytvorí dostatočný priestor na ukotvenie preberanej látky v širšom kontexte a na využitie naučeného v praktickom živote.

nové
školenie

3. Zmena obsahu vzdelávania

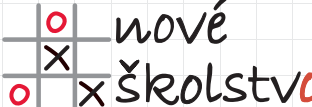
Sme presvedčení, že východisko zmien v obsahu vzdelávania je určené dvoma základnými tézami:

- ✘ **nový obsah vzdelávania sa nedá vložiť do aktuálnych školských učebných osnov prostredníctvom súčasného modelu centrálne vydávaných pedagogických dokumentov, záväzných pre jednotlivé druhy a typy škôl**
- ✘ **sformulovať nový obsah vzdelávania je možné až po legislatívnom ukotvení nového modelu tvorby pedagogických dokumentov**

Za základné kroky uskutočnenia reformy obsahu vzdelávania, postavenej na nových princípoch a cieľoch vzdelávania preto považujeme:

na úrovni Ministerstva školstva SR:

- **skoncipovať Národný program výchovy a vzdelávania, predložiť ho na verejnú diskusiu a následne do vlády SR na schválenie**
v podobe, ktorá bude konkretizovať reformnú víziu, to zn. princípy vzdelávania, všeobecné vzdelávacie ciele, ako aj prostriedky, nevyhnutné na dosiahnutie týchto cieľov a časový horizont realizácie jednotlivých reformných krokov,
- **kreovať Kurikulárnu radu,**
ktorá bude odborným, iniciáčným a poradným orgánom vlády a odborným garantom zmien v obsahu vzdelávania,
- **definovať sústavu vzdelávacích odborov**
za účasti odborníkov z vedy a praxe, podnikateľského sektora a predstaviteľov zamestnávateľských organizácií s celoslovenskou pôsobnosťou,
- **zosúladiť stupne vzdelania s medzinárodnou klasifikáciou ISCED,**
čo zároveň znamená vykonať potrebné úpravy v školskej sústave a zaradiť do nej predškolské zariadenia (materské školy),
- **vytvoriť rámcové vzdelávacie programy,**
ktoré zdefinujú nové vzdelávacie obsahy pre jednotlivé vzdelávacie odbory v predprimárnom, primárnom, nižšom sekundárnom, vyššom sekundárnom a odbornom vzdelávaní.

nové
školstvo

Súčasne s uvedenými krokmi, ktoré musia byť priamym impulzom na realizáciu potrebných zmien v oblasti obsahu vzdelávania, je potrebné, aby rezort školstva podporoval realizáciu reformy aj v širšom kontexte, čo ďalej znamená:

- **inicovať zmenu školskej legislatívy,**
s cieľom nanovo zdefinovať kompetencie všetkých aktérov vzdelávacej politiky a samotného vzdelávacieho procesu,
- **zosúladiť pravidlá normatívneho financovania škôl s obsahovými zmenami,**
s cieľom zjednodušiť systém normatívneho financovania, prejsť na individuálny kupónový systém financovania žiakov a vytvoriť priestor na viaczdrojové financovanie škôl,
- **otvoriť trh s učebnicami,**
s cieľom zrušiť monopol ministerstva školstva na licencovanie učebníc, vytvoriť pestrú ponuku učebníc a metodických materiálov a previesť priamo na školy finančné prostriedky, potrebné na ich zakúpenie podľa špecifických potrieb, daných konkrétnym školským vzdelávacím programom,
- **otvoriť trh s ďalším vzdelávaním učiteľov,**
s cieľom zrušiť monopol ministerstva školstva na bezplatné poskytovanie licencovaných programov ďalšieho vzdelávania, zrovnoprávniť postavenie neštátnych vzdelávacích subjektov so štátnymi poskytovateľmi metodickej pomoci a previesť priamo na školy finančné prostriedky, potrebné na zakúpenie kvalitných vzdelávacích programov podľa konkrétnych potrieb učiteľov.
- **otvoriť trh práce s pedagogickými zamestnancami,**
s cieľom zlepšiť pozície učiteľa v spoločnosti a skvalitniť vzdelávací proces prostredníctvom ohodnocovania učiteľov na základe pracovných výkonov a kvality dosiahnutých výsledkov, definovaných jednotlivými školami.

Na úrovni škôl:

- **vytvoriť širokú ponuku jedinečných školských vzdelávacích programov,** ktoré by prispeli k rozšíreniu konkurencie v školskom prostredí.

Za dôležité predpoklady naplňania princípov slobody, subsidiarity, participácie a konkurencie pri tvorbe školských programov považujeme:

- **zefektívnenie vnútorných organizačných a riadiacich štruktúr,** s cieľom posilniť tímovú spoluprácu vedenia školy, učiteľov a ostatných pedagogických pracovníkov,
- **posilnenie kompetencií pedagogických tímov** tak, aby sa dokázali slobodne, aktívne, tvorivo a zodpovedne podieľať na tvorbe konečnej podoby vzdelávacích obsahov na konkrétnych školách,
- **posilnenie kompetencií školskej samosprávy,** s cieľom preniesť zodpovednosť za kvalitu vzdelávacieho procesu na pôdu, kde sa tento proces reálne uskutočňuje (rada školy),
- **zvýšenie zainteresovanosti rodičov na vzdelávaní,** s cieľom podčiarknuť ich pozíciu hlavného garanta vzdelávania detí ďalším rozšírením možností slobodnej voľby vzdelávacej cesty (individuálne vzdelávanie) a posilnením ich kompetencií v školskej samospráve,
- **otvorenie školy smerom ku školskej komunite a jej iniciatívam,** s cieľom zväčšiť priestor na participáciu rodičov, obyvateľov miest a obcí, členov rôznych spoločenských a kultúrnych organizácií a združení, predstaviteľov cirkví, ako aj potenciálnych zamestnávateľov na živote školy a zvýšiť ich záujem o jej prosperovanie.

4. Zmena mechanizmu kontroly a hodnotenia kvality škôl

Súčasný systém externého hodnotenia škôl pracuje neefektívne, pretože neposkytuje:

- ✘ **ucelený pohľad na úroveň vzdelávacej sústavy, čím sa Slovensko ochudobňuje o údaje, ktoré sú základom zodpovednej vzdelávacej politiky a zároveň sa diskvalifikuje v medzinárodných porovnaníach vzdelávacích systémov**
- ✘ **adekvátnu spätnú väzbu školám, ktorá by sa mohla premietnuť do skvalitnenia vzdelávacieho procesu**
- ✘ **potrebné konkrétne informácie žiakom a ich rodičom, ktoré by im pomohli v zodpovednom výbere školy**

Škola je živý organizmus v permanentnom pohybe. Každú školu charakterizuje nielen jej vzdelávací program a zameranie ale aj špecifická štruktúra pravidiel, vzťahov, rozhodnutí, konkrétnych činov a ich dôsledkov. Preto by mali mať školy možnosť aktívne vstupovať do procesu hodnotenia prostredníctvom vlastných autoevalvačných nástrojov, ktoré pomôžu všetkým členom školskej komunity túto štruktúru osvetliť, sprehľadniť, zhodnotiť a následne aj meniť za účelom jej neustáleho vylepšovania a skvalitňovania.

Súčasný mechanizmus kontroly a hodnotenia kvality škôl nepovažujeme za dostatočne objektívne a efektívne. Garantom kvality vzdelávania sú v súčasnosti priamo riadené organizácie, ktorých výstupy v oblasti kontroly a hodnotenia kvality vzdelávania nie sú systematické a komplexné.

Ako súčasť reformných zmien je preto potrebné:

- **zrušiť monopol štátnej školskej inšpekcie na výkon kontroly a hodnotenia škôl a rozšíriť mechanizmy externého hodnotenia o výstupy nezávislých expertov,**
- **zaviesť prehľadné systémy interného hodnotenia priamo na školách,**
- **zosúladiť mechanizmy externého a interného hodnotenia škôl do podoby komplexného systému hodnotenia a riadenia kvality, ktorý poskytne všetkým aktérom vzdelávania ucelený obraz o výkone konkrétnych škôl.**

5. Zmena statusu učiteľa

Každá snaha o skvalitnenie vzdelávacieho systému stojí na kľúčových hráčoch – kvalitných učiteľoch. V súčasnosti je čoraz viac badateľná kríza učiteľského povolania:

- ✘ učitelia sú nedostatočne finančne ohodnotení
- ✘ zhoršujú sa ich pracovné podmienky
- ✘ nemajú dostatok priestoru na rozvoj svojho pedagogického majstrovstva
- ✘ nezvládajú dostatočne pružne reagovať na dynamické zmeny vo výkone povolania
- ✘ zvyšuje sa ich priemerný vek
- ✘ stupňuje sa odliv mladých perspektívnych učiteľov do iných profesií

Na dosiahnutie novej profesijnej kvality učiteľov a tým aj nového spoločenského statusu učiteľského povolania je potrebné:

- umožniť učiteľom pracovať samostatne a tvorivo,
- skvalitniť prípravu budúcich učiteľov na úrovni vysokých škôl,
- vytvoriť otvorený systém ďalšieho vzdelávania učiteľov v praxi, založený na princípoch decentralizácie konkurencie a slobodnej voľby,
- presunúť finančné prostriedky na zabezpečenie ďalšieho vzdelávania učiteľov priamo na školy, vrátane prostriedkov na zabezpečenie študijných materiálov a literatúry,
- intenzívne vytvárať širokú ponuku nových vzdelávacích programov pre učiteľov, zameraných na zvládnutie reformných zmien,
- skvalitniť metodickú pomoc,
- pripraviť orientačné profesijné štandardy a kompetenčné profily učiteľov pre potreby nezávislého externého hodnotenia kvality vzdelávania,
- na každej škole vytvoriť systém rozvoja kvality pre potreby interného hodnotenia.

nové
školenie

6. Zmena systému priamo riadených organizácií

Súčasná štruktúra priamo riadených organizácií (PRO), podliehajúcich Ministerstvu školstva SR, neumožňuje transformáciu školského systému na princípoch slobody, subsidiarity, participácie a konkurencie:

- ✘ **prostredníctvom PRO si Ministerstvo školstva SR ponecháva v rukách väčšinu kompetencií, ktoré majú priamy vplyv na kvalitu obsahu vzdelávania na školách, čím sa oslabuje pozícia regionálnej, miestnej a školskej úrovne vo vzdelávacom systéme a zachováva sa v ňom princíp direktívneho riadenia**
- ✘ **PRO sú rigidným uzavretým systémom, ktorý neposkytuje ostatným aktérom vzdelávacieho procesu dostatočný priestor na spoluprácu**

V systéme PRO absentuje komplementárne prepojenie ich činností, čo sa prejavuje obmedzenou pružnosťou a výkonnosťou organizácií:

- ✘ **dochádza k neefektívnej kumulácii rovnakých úloh na rôznych pracoviskách, ako aj v rámci jednotlivých pracovísk**
- ✘ **čiasťkové výstupy jednotlivých riešiteľských tímov sú fragmentované a divergentné**
- ✘ **oblasti vyžadujúce komplexný prístup k riešeným problematikám nie sú dostatočne pokryté**

Na úspešné presadenie reformného konceptu do školskej praxe je na úrovni PRO potrebné:

- **zmeniť ich poslanie,**
s cieľom vytvoriť z nich sieť flexibilných servisných inštitúcií, orientovaných najmä na poskytovanie podporných služieb všetkým aktérom vzdelávacieho procesu a na získavanie a vyhodnocovanie ich spätnej väzby,
- **vykonať v nich komplexný audit,**
s cieľom pomenovať reálny stav systému PRO v rovine štrukturálnej, organizačnej, personálnej a finančnej a porovnať tento stav s novými potrebami, vyplývajúcimi z reformnej koncepcie,
- **prebudovať ich na základe výsledkov auditu a podľa aktuálnych potrieb,**
s cieľom znížiť celkový počet PRO; v súlade s princípom subsidiarity preniesť niektoré ich činnosti a kompetencie na nižšie úrovne; v súlade s princípom slobody, participácie a konkurencie rozšíriť možnosti zabezpečovania niektorých činností inými subjektmi, vrátane neštátnych a mimovládnych organizácií; zachované PRO reštrukturalizovať; nové PRO vytvoriť iba v prípade, že z auditu vyplynie jasná potreba takéhoto kroku.

7. Zmena školskej legislatívy

Súčasný školský zákon brzdí modernizačné trendy vo vzdelávaní:

- ✘ **neposkytuje dostatočný priestor na komplexnú realizáciu obsahovej reformy**
- ✘ **znemožňuje školám presadzovať inovatívne impulzy do vzdelávacej praxe**
- ✘ **konzervuje v školskom systéme direktívne riadenie**

Konzervatívny inštitút M.R. Štefánika sa autorsky podieľal na príprave návrhu nového školského zákona, ktorý pripravuje vzdelávacie prostredie na realizáciu očakávanej reformy a navrhuje konkrétne zmeny školského systému:

- **na úrovni projektovania cieľov vzdelávania**
- **na úrovni projektovania obsahu vzdelávania**
- **v inštitucionálnom zabezpečení vzdelávania**
- **v personálnom zabezpečení vzdelávania**
- **na úrovni kontroly a vyhodnocovania kvality vzdelávania**

Návrh nového školského zákona má podobu základného legislatívneho rámca, ktorý definuje jednotlivé nástroje na postupnú realizáciu potrebných zmien a vymedzuje spôsob a podmienky prebudovania systémových mechanizmov na všetkých úrovniach. Reguluje ťažiskovú oblasť verejnej výchovy detí a mládeže a práve preto sa zákon cielene a výhradne zaoberá iba vzdelávaním v školách poskytujúcich stupeň vzdelania od predprimárneho až po vyššie sekundárne vzdelanie.

Návrh nového školského zákona je od februára 2006 zverejnený na internete na stránkach Konzervatívneho inštitútu www.konzervativizmus.sk.

Podporné mechanizmy

Sme presvedčení, že okrem spomenutých zmien je potrebné uskutočniť ďalšie kroky, ktoré pomôžu vytvoriť prostredie podporujúce presadenie reformných cieľov do vzdelávacej praxe. Upozorňujeme na to, že bez všeobecnej akceptácie reformných princípov a cieľov a bez verejnej podpory pre jednotlivé reformné kroky sa potrebné zmeny nepodarí realizovať. Za základné predpoklady životaschopnosti reformy vzdelávania preto považujeme:

- ✘ **celospoločenskú verejnú diskusiu, do ktorej sa aktívne zapojí odborná aj laická verejnosť a médiá**
- ✘ **vytvorenie potrebného priestoru a legislatívnych, finančných, materiálnych a personálnych podmienok na aktívne zapojenie pedagogických expertov, učiteľov a ostatných pedagogických pracovníkov do procesu zmien**
- ✘ **vytvorenie garancií, že reformný proces bude kontinuálne prebiehať v rámci dlhodobého časového horizontu**

Pre uskutočnenie jednotlivých reformných zmien je preto potrebné:

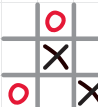
- **zabezpečiť intenzívne preškolenie učiteľov,**
s cieľom zabezpečiť kontinuitu vo vzdelávaní, vytvoriť vhodné podmienky na prijatie reformných návrhov na jednotlivých školách, poskytnúť učiteľom potrebnú metodickú pomoc a zmierniť prejavy nepochopenia a odmietnutia navrhovaných zmien zo strany učiteľov v praxi,
- **finančne motivovať učiteľov,**
s cieľom vytvoriť adekvátne podmienky na ich zapojenie do tvorby školských vzdelávacích programov,
- **zabezpečiť podporné služby škole,**
s cieľom vtiahnuť do procesu zmien aj výchovno-poradenských a terapeuticko-výchovných pracovníkov, poskytujúcich podporné služby žiakom, rodičom a učiteľom v praxi,
- **koordinovať podporu zo strany rezortu a jeho priamo riadených organizácií,**
v prvej fáze najmä zo strany Štátneho pedagogického ústavu, Štátneho inštitútu odborného vzdelávania a metodicko-pedagogických centier,
- **zabezpečiť aktívnu účasť vysokých škôl**
na príprave a realizácii zmien v školskom prostredí a na tvorbe nových vzdelávacích programov pre budúcich učiteľov.

nové
škoolstvo

Navrhované zmeny považujeme za prvé kroky na ceste k novým školám, ktoré sa pod ich vplyvom budú konečne orientovať na konkrétnych žiakov a na rozvoj ich potenciálu, nie na umelé udržiavanie chodu zlyhávajúceho vzdelávacieho systému. Veríme, že navrhovaná stratégia nájde odozvu vo verejnosti a podnieti živú diskusiu o budúcnosti slovenských základných a stredných škôl.

Autor: Mgr. Zuzana Humajpová
Neprešlo jazykovou korektúrou.
Copyright © Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika

Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika • Medená 5 • 811 02 Bratislava
tel.: 02 / 546 300 61 • fax: 02 / 546 300 62 • e-mail: conservative@institute.sk • web: <http://www.konzervativizmus.sk>

nové
školsťvo